

BOEKBESPREKING

HONDERD JAAR HILVERSUMSE ZIEKENHUIZEN

De internist-geriater C. van Proosdij heeft in een kleine honderd bladzijden honderd jaar Hilversumse ziekenhuisgeschiedenis opgetekend. Zelf wil hij het geen geschiedenisboek noemen. Eigenlijk valt zijn boek niet in te delen zo schrijft de auteur zelf. Van Proosdij wil het ontstaan en de bouw van Ziekenhuis Hilversum beschrijven en hoopt dat er in zijn boek voor elk wat wils te vinden is.

In een vlot geschreven stijl verhaalt hij de geschiedenis van de drie ziekenhuizen, de fusieperiodes, de nieuw- en verbouw en tenslotte de verhuizing. Vooral de hoofdstukken die het ontstaan van de drie ziekenhuizen en de fusieperiodes behandelen, zijn zeer de moeite waard.

Het eerste van de drie ziekenhuizen was de *Rooms Katholieke Ziekenverpleging*, de RKZ. Over het ontstaan van het ziekenhuis zijn verschillende versies voorhanden. Buiten kijf staat dat de stichter dr. F.W.B. Baron Sloet tot Everslo was. De eerste verpleegsters waren Limburgse zusters, die deel uitmaakten van de Congregatie van de H. Carolus Borromeus. Dr. Sloet slaagde

erin vier prominente Hilversummers over te halen om het ziekenhuis te helpen realiseren. Het waren de textielabrikanten Brouwer, Fokker en De Wit en de vierde man was notaris Luijkx. Het ziekenhuis was er ook "voor zieken van andere dan R.C.gezindtheid".

Men begon in 1891 in een huis (Langestraat 44). Het accent lag in die vroege periode op het werk in de wijk. In 1893 verhuisde men naar het Krakebeen (De latere Koningstraat). In de jaren '30 van deze eeuw kreeg de RKZ het aanzicht zoals wij dat kennen. In de jaren '50 vonden er opnieuw bouwactiviteiten plaats. Er werd een nieuwe kapel ontworpen, omdat de oude te klein geworden was. Kardinaal Alfrink wijdde de kapel in op 17 november 1955. Deze nieuwe kapel was zo bijzonder dat het tijdschrift "Ons Ziekenhuis" van 18 februari 1956 er een uitvoerige beschrijving van gaf met plattegrond en foto's. Door de uitbreiding van het ziekenhuis werd de RKZ min of meer gedwongen ook lekenverpleegsters in dienst te nemen.

In deze periode van verzuijing was niet alle lectuur toegestaan in de RKZ. Zo werd lectuur van socialistische aard verboden. In het Diako-

De RKZ aan de Koningstraat in 1893 (foto Goois Museum)

nessenhuis bestond in die tijd geen leeuurverbod. In de jaren '60 werd begonnen met de 'nieuwbouw' van het RKZ ziekenhuis. Er werd een nieuw beddenhuis gebouwd. De verbouwingen gingen ook nog in de jaren '70 en '80 door (in 1972 vier nieuwe poliklinieken, in 1976 een afdeling radiologie en cardiologie en in 1982 de Intensive Care Unit en de Cardio Care Unit).

Was de stichting van de RKZ en "Zonnestraal" voornamelijk mannenwerk, vrouwen stonden aan de wieg van het *Diakonessenhuis*. Van 1892 tot 1918 werd het bestuur van de wijkverpleging en ziekenhuis gevormd door een damescomité. In 1918 vond de feestelijke opening van het protestantse ziekenhuis plaats en trad het toe tot de Bond van Nederlandse Diakonessenhuizen.

Het huis ging verpleegsters opleiden, die zich 'in principe' vast aan het huis verbonden. Tot halverwege deze eeuw vormden de inwonende diakonessen zowel een werk – als een leefgemeenschap. Pas na de Tweede Wereldoorlog zou deze situatie ingrijpend wijzigen. De selectie om diakones te worden was een lange. Men werd voor de duur van tien jaar 'voorproefzuster'. Daarna kon de kandidaat de wens te kennen geven toegelaten te worden tot de gemeenschap. Wanneer de gemeenschap aan die wens gevolg gaf, werd de datum vastgesteld voor de plechtige zegening. De ingezegende moest de diakonessenkledij gaan dragen. Zij ontving ook geen salaris, maar slechts een 'krap bemeten' kleedgeld. Men was als diakones 'in principe' gerechtigd te vertrekken. Dit gebeurde in het begin weinig, later frequenter. In 1964 verhuisde men naar het complex aan de Van Riebeeckweg.

Het vijfde hoofdstuk handelt over het *Algemeen Ziekenhuis Zonnestraal*. Oorspronkelijk werd "Zonnestraal" opgezet als een sanatorium. Als stichter wordt beschouwd "ome" Jan van Zutphen. Van Proosdij wil de geschiedenis van 'Zonnestraal' als sanatorium laten voor wat hij is, aangezien dit al in ruime mate op schrift gesteld is. Eigen Perk heeft in verleden ruime aandacht geschonken aan de voorgeschiedenis en de architectuur van dit ziekenhuis (zie EP 1991/1, 1991/2, 1991/3). De auteur legt dus accent op de geschiedenis van 'Zonnestraal' als ziekenhuis. 'Zonnestraal' begon dus als een klein sanatorium gevestigd in de 'Pampahoeve' met drie

bedden. In 1928 werd het eerste paviljoen, het Ter Meulenpaviljoen, geopend.

De geschiedenis van 'Zonnestraal' als ziekenhuis begon vlak na de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog bestond er in de Nederlandse sanatoria onvoldoende plaats voor het groot aantal 'teringlijders' uit de grote steden. De Amsterdamse gemeenteraad schonk 'Zonnestraal' 1 miljoen gulden waarvan het zgn. Amsterdamse complex werd gebouwd. In later jaren waren het de Amsterdamse chronisch zieken, die ervoor gezorgd hebben dat 'Zonnestraal' geen bejaardenoord werd, zoals met meerdere sanatoria is gebeurd. In de jaren '50 had het ziekenhuis wel 'de jure' de status van algemeen ziekenhuis, maar was het 'de facto' vooral een geriatrische kliniek. Tot ver in de jaren '70 duurde het transformatieproces van sanatorium naar ziekenhuis, maar het behield een 'geriatrisch waterhoofd'.

In hoofdstuk 6 behandelt de auteur de fusie en geeft een 'verklaring'. Dit boeiende hoofdstuk gaat in op de schoorvoetende toenadering van de drie ziekenhuizen tot elkaar en de moeizame onderhandelingen over de fusie. In 1970 waren de eerste gesprekken tussen de drie besturen. Er werd een werkgroep in het leven geroepen, die de fusie zou moeten gaan voorbereiden. Halverwege de jaren '70 waren de besturen van RKZ en Diakonessenhuis het erover eens te fuseren. 'Zonnestraal' zou dan niet in de fusie meedoen en een categorale instelling worden met specialisatie op het gebied van de geriatrie. 'Zonnestraal' wilde echter wel meedoen, meldt de auteur, die zelf afkomstig is uit het ziekenhuis 'Zonnestraal' en nog woont op het bijbehorende terrein van het complex.

De onderhandelingen kwamen in een impasse terecht. Pas in 1979 werden de onderhandelingen hervat en leidden deze keer wel tot resultaat. In oktober 1982 zetten de drie ziekenhuisbesturen de handtekening onder de intentieverklaring waarin zij als één ziekenhuis verder wilden. Op 30 juni 1983 was de fusie een feit.

Hoofdstuk 7 gaat in op de ver- en nieuwbouw, terwijl het sluitstuk van de fusie de 'inhuizing' in hoofdstuk 8 aandacht krijgt.

Een opmerking tot slot. De titel van het boek suggereert enigszins dat de ziekenhuisgeschiedenis van Hilversum 100 jaar oud is. Dat doet geen

recht aan enkele ziekenhuisjes die al voor 1891 hebben bestaan en die ook even behandeld worden in het boek. Genoemd wordt b.v. het eerste gemeentelijke ziekenhuis aan de Noorderweg dat in 1869 werd opgericht en maar kort functioneerde. Daarna kwam het nieuwe gemeentelijke ziekenhuis aan de Gasthuisstraat, hoek Mauritslaan. De betrokkenheid van Dr. J.F. van Hengel, dit jaar 100 jaar geleden overleden, wordt wel even aangestipt maar niet verder uit de doeken gedaan. En dat terwijl Van Hengel in 1880 benoemd werd tot eerste gemeentearts en in 1882 werd belast met het toezicht op het Gemeentelijke Ziekenhuis Hilversum, een soort voorloper van de functie van geneesheer-directeur.

Deze aanmerking neemt echter niet weg, dat het boek van Proosdij zeer leesbaar is. Het is bovendien rijk geïllustreerd en heeft een aardige omslag in de kleur en de huisstijl van het nieuwe Ziekenhuis Hilversum.

W.J.D.

Dr. C. van Proosdij, *Honderd jaar Hilversumse ziekenhuis-historie. 1891-1991* (Verloren, Hilversum 1991) 92 blz. ISBN 90-6550-351-X. Prijs: f 25,-.

HET VERANDEREND DORPSGEZICHT IN NOORD-HOLLAND

een keuze uit de Provinciale Atlas van de provincie Noord-Holland

Eind maart werd de tentoonstelling "Het veranderend dorpsgezicht in Noord-Holland" in Velzen geopend. In ruim tweehonderd prenten, kaarten en foto's wordt een beeld gegeven van de ontwikkeling van twaalf Noordhollandse dorpen. Een daarvan is Hilversum. De tentoonstelling, die eind mei ook in het Goois Museum te zien zal zijn, is samengesteld door de afdeling Kunst- en Expositiebeheer van de Provincie Noord-Holland en werd aangeboden aan de commissaris van de koningin Drs. Roel de Wit, die op 1 april j.l. afscheid nam en de tentoonstelling ook zelf opende.

Ter gelegenheid van de tentoonstelling is een bijbehorende ruim opgezette catalogus in boekvorm verschenen. Voor de samenstelling van de tentoonstelling en dit boek heeft het provinciaal be-

stuur samen met het Rijksarchief Noord-Holland gebruik gemaakt van de Provinciale Atlas Noord-Holland. Dat is geen atlas in de gewone zin van het woord, maar een verzameling van kaarten, prenten, tekeningen, portretten en foto's.

De verzameling is in feite ontstaan sinds 1888, toen een collectie voornamelijk achttiende-eeuwse prenten en tekeningen van de Purmerendse boekverkoper J. Schuitemaker werd aangeschaft. Sindsdien is de collectie regelmatig uitgebreid door nieuwe aankopen of door schenkingen. Er werden zelfs opdrachten verstrekt aan kunstenaars om gebouwen die dreigen te verdwijnen uit te beelden. Een heel bijzondere aanwinst was de collectie luchtfoto's van KLM Aerocarto uit de periode 1921-1939. Vooral uit deze collectie komen de illustraties waarmee het veranderde dorpsgezicht van Hilversum wordt geïllustreerd.

Hilversum is met elf andere dorpen gekozen voor deze tentoonstelling. Een team onder leiding van de Rijksarchivaris in Noord-Holland, Dr H.M. Brokken, koos voor deze dorpen omdat ze verschillende dorpstypen vertegenwoordigen. Hilversum staat model voor het Gooise esdorp, waarvan de dorps-es al aan het eind van de vorige eeuw werd volgebouwd. Den Helder is een oude fortificatie met de aanleg waarvan reeds onder Napoleon werd begonnen, wat leidde tot een voor Nederland zeldzame negentiende-eeuwse stadsaanleg. Bloemendaal en Velzen zijn voorbeelden van dorpen die op de oude strandwallen zijn gebouwd, terwijl Egmond-Binnen en Egmond aan de Hoef de noordelijke geestranddorpen vertegenwoordigen, plaatsen die overigens uit een kasteel en een klooster zijn ontstaan. Onder dezelfde gemeente valt Egmond aan Zee. Samen met Zandvoort maakte deze plaats een ontwikkeling door van vissersplaats tot badplaats. Onder de gemeente Stede Broec valt Grootebroek, een kreekkrugdorp met stadsrechten dat grenst aan Enkhuizen. Ondanks die rechten heeft het zijn dorps karakter nooit echt verloren. Aalsmeer, Ankeveen en de Zaandorpen markeren de veranderingen die in de zogenaamde wegdorpen plaatsvonden. Soms uitgestoelde lintbebouwing, soms uitbreiding van oorspronkelijke laagveenontginningen langs dijken. In de Zaanstreek werden de dorpen binnendijs uitgebreid langs sloten en pa-

den. De dorpen in de voormalige binnenmeren die in de zeventiende eeuw werden veranderd in droogmakerijen, werden steeds volgens een bepaald patroon gebouwd. Hoofddorp in de Haarlemmermeer, die pas in de vorige eeuw droogviel, volgt deze traditie. Tenslotte is IJmuiden opgenomen, het dorp dat het meest recent uitgroeide tot een nederzetting met stedelijke allure.

Bert Sliggers, de schrijver van het boekwerk dat bij de tentoonstelling is verschenen, is er in geslaagd in korte heldere overzichten de meest kenmerkende ontwikkelingen van de dorpen weer te geven. Mede dank zij het uitbundig gebruik van uitstekend beeldmateriaal is het een rijk boek geworden. Meer dan 100 afbeeldingen, waarvan vele paginagroot en 32 in kleur, illustreren het historisch-geografische verhaal. De stijl van de auteur doet prettig zakelijk aan en leest vlot weg.

Het boek ziet er zeer verzorgd uit en is op groot formaat gedrukt. De grote serie kleurenfoto's in aanmerking genomen is het boek de prijs zeker waard. De uitgave werd mede mogelijk gemaakt doordat de provincie bij de uitgave gelijke steun ontving van het De Vos van Steenwijkfonds en het Anjerfonds.

Eindconclusie: van harte aanbevolen.

J.E.L.

Bert Sliggers – *Het veranderend dorpsgezicht in Noord-holland*, uitg. Prov. Best. NH met Rijksarchief NH 1992, Publikatiereeks Prov. Atlas NH; 1, paperback, formaat 25x27cm, 134 pag. met 104 afbeeldingen w.v. 32 in kleur, met lit. opg., reg. ISBN 90-70043-26-2. Prijs: f 39.50.

Het veranderend dorpsgezicht – tentoonstelling in het Goois Museum van een keuze uit de Provinciale Atlas van Noord-Holland, n.a.v. het afscheid van de commissaris van de Koningin van NH, Drs. R. de Wit. Opening zat. 23 mei t/m zondag 5 juli 1992.

Het nieuwe raadhuis van Hilversum kort na de opening in 1931 vanuit vogelvlucht-perspectief gefotografeerd. Foto uit de collectie KLM Aerocarto uit het Rijksarchief te Haarlem.